استناد به این مقاله: صنعت‌جو، اعظم؛ سیدقطبی، سیدمهدی (۱۳۹۱). شناسایی کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان (راهبردی برای تدریس معلمان و مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های آموزشگاهی). پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی،۲ (۱)، ۲۲۱-۲۳۴.

شناسایی کتاب‌های مناسب غیردرسی
همخوان با کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان
(راهبردی برای تدریس معلمان و مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های آموزشگاهی)

دکتر اعظم صنعت‌جو[۱]، سید مهدی سیدقطبی[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۴/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۸/۲۱

چکیده:

هدف: *در نظام‌های آموزشی برنامه مدار، آموزش و به دنبال آن یادگیری مبتنی بر تک کتاب درسی است. جهت تثبیت و تعمیق مطالب آموخته شده، از کتاب‌های غیردرسی که از نظر محتوا متناسب با محتوای کتاب‌های درسی باشند و از سوی دیگر ازویژگی‌های ظاهری کتاب‌های مناسب برخوردار باشند می‌توان بهره جست. هدف پژوهش حاضر شناسایی کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان با استفاده از معیارهای موضوعی و ویژگی‌های ظاهری کتاب‌ها است.*

روش: *کتاب‌های غیردرسی با استفاده از سیاهه‌های وارسی موضوعی و عمومی محقق ساخته، به منظور شناسایی کتاب‌های مناسب غیردرسی مورد تحلیل قرار گرفتند. همچنین با روش تحلیل محتوا، مفاهیم و عبارات کلیدی موجود در کتاب‌های درسی استخراج، و با کتاب‌های غیردرسی مطابقت داده شدند.*

یافته‌ها: *با بکارگیری معیارهای شناسایی شده در این پژوهش، ۲۳۹ عنوان کتاب مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های درسی علوم تجربی، ۹۷ عنوان کتاب مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی و ۶۲ عنوان کتاب مرجع مناسب همخوان با کتاب‌های درسی شناسایی گردید.*

کلیدواژه‌ها: *کتاب مناسب، کتاب غیردرسی، کتاب‌های علوم تجربی دبستان، کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دبستان.*

[۱]. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد، sanatjoo@gmail.com

[۲]. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد، کتابدار کتابخانه آستان قدس رضوی. mehdi.qotbi@gmail.com

مقدمه

تولید و بهره‌گیری از کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف جهان به دو شیوه متمرکز و غیرمتمرکز انجام می‌شود. در ایران، تولید و استفاده از کتاب‌های درسی به صورت متمرکز صورت می‌گیرد؛ یعنی کتاب‌های درسی به صورت متمرکز تولید و توزیع می‌شود و به عنوان متن واحد درسی در سراسر کشور تدریس می‌شود. اما در کشورهایی مانند انگلستان، استرالیا، زلاندنو، آمریکا و سوئد بکارگیری کتاب‌های درسی غیرمتمرکز است؛ به این روش که یک برنامه‌ی ملی درسی اعلام می‌شود که هدف‌های آن روشن است و مدرسه‌ها می‌کوشند به هدف‌های برنامه‌ی ملی نزدیک شوند و هیچ الزامی وجود ندارد که از یک کتاب درسی واحد برای رسیدن به این هدف‌ها کمک بگیرند. ممکن است معلم از بین منابع زیادی که وجود دارد منابعی را گزینش نموده و در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد؛ به عبارت دیگر، معلم حق دارد ، متنی که می‌خواهد تدریس کند، خود برگزیند (آهنگری، ۱۳۸۳).

استفاده از تک کتاب درسی از مشخصه‌های نظام آموزشی برنامه مدار است. در این نظام به دلیل اتکای صرف دانش‌آموزان و معلمان به کتاب‌های درسی، دامنه معلومات و دانش آنان محدود می‌شود. بنابراین، مطالعه خارج از کتاب‌های درسی می‌تواند به تثبیت و تعمیق مطالب آموخته شده در کلاس درس کمک کند. فانی (۱۳۷۹) با اشاره به اینکه کتاب‌های درسی، هر چقدر جامع و کامل باشد، باز هم نمی‌تواند شامل تمامی مطالب علمی مورد نیاز دانش‌آموزان باشد، بیان کرد که استفاده از کتاب غیردرسی خوب، دانش‌آموز را به فعالیت و تحقیق بیشتر وادار می‌کند و مطالب علمی را بیشتر از حد کتاب به دانش‌آموز آموزش می‌دهد، همچنین قوه تفکر، استدلال و جامع‌نگری او را تقویت می‌کند و از حل مسائل کتاب‌ها خودداری کرده و راه‌حل‌های متفاوت را فرا روی دانش‌آموز قرار می‌دهد.

کتاب‌های غیردرسی را می‌توان تسهیل‌کننده یادگیری و آموزش بشمار آورد . حسینی (۱۳۷۹) نقش کتاب‌های غیردرسی مرتبط با مطالب درسی را انتقال دانش، تثبیت دانش آموخته شده و ایجاد انگیزه علمی عنوان می‌کند.

به هر حال با وجود تمام محاسن استفاده و بهره‌گیری از کتاب غیردرسی، اگر این کتابها متناسب با برنامه‌ها و اهداف آموزشی تدوین نشده باشد و معیارهای اساسی در چاپ کتاب‌های مناسب با ویژگی‌های کودکان و نوجوانان در آن رعایت نشده باشد نه تنها تسهیل کننده یادگیری نخواهد بود بلکه می‌تواند عاملی مخرب در امر یادگیری باشد.

با توجه به اهمیت روز افزون کتاب غیردرسی، ارزیابی و شناسایی این کتاب‌ها مطابق با معیارهای

تدوین شده برای کتاب‌های مناسب کودکان و نوجوانان، باید یکی از اولویت‌ها در امر مجموعه‌سازی مواد برای کودکان و نوجوانان و نیز برای کمک به معلمان در تدریس باشد.

بیان مساله

در نظام آموزشی کنونی ایران، کتاب‌های درسی مهم‌ترین و کاربردی‌ترین رسانه آموزشی است، اما امروزه، هیچ برنامه آموزشی کامل نمی‌شود، مگر اینکه برای استفاده دانش‌آموزان از کتاب‌های غیردرسی برنامه‌ریزی مناسبی انجام شود (مرتضوی، ۱۳۷۹). در حال حاضر، نظام آموزش و پرورش کشور برای امکان مشارکت فعال دانش‌آموزان و افزایش یادگیری آنها، تکالیف گوناگونی در کتاب‌های درسی گنجانده است که برای پاسخگویی به آنها ضروری است دانش‌آموزان به منابع خارج از کتاب‌های درسی مراجعه کنند (سالمی، ۱۳۸۵؛ شعاری نژاد، ۱۳۸۷).

از طرفی، کتاب‌های غیردرسی برای گروه‌های سنی مخاطب کتابخانه‌های آموزشگاهی هر روز بیشتر منتشر می‌شود. از طرف دیگر، محدودیت منابع مالی برای تهیه این کتاب‌ها و نیز عدم شناخت معیارهای لازم برای انتخاب کتاب‌های مناسب از سوی معلمان که فعالیت‌های کتابداری در مدرسه‌ها را نیز برعهده دارند، از عمده مسائل اساسی در مجموعه‌سازی کتابخانه‌های آموزشگاهی شده است. به این سبب معلمان، کتابداران و خانواده‌هایی که به ارزش و اهمیت کتاب‌های غیردرسی در پیشرفت تحصیلی پی‌برده‌اند و به دنبال انتخاب کتاب مناسب هستند، با مشکلاتی مواجه‌اند. معلمان و خانواده‌ها با معیارهای انتخاب کتاب مناسب از میان انبوه کتاب‌های منتشر شده آشنایی ندارند و کتابداران نیز با محدودیت بودجه برای انتخاب کتاب‌های مناسب که قابلیت پاسخگویی به نیازها و تکالیف کتاب‌های درسی را داشته باشد، مواجه هستند. بنابراین اگر لازم است کتابی برای کتابخانه‌های آموزشگاهی انتخاب شود، باید متناسب با نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان و نیز همخوان با محتوای منابع آموزشی جهت انتقال و تفهیم مطالب آنها باشد. بنابراین مساله اساسی مورد بحث در این پژوهش این است که چه کتاب‌هایی غیر از کتاب‌های درسی به عنوان کتاب‌های مناسب غیردرسی (مرجع و غیرمرجع) برای درک بهتر مفاهیم ارائه شده در کتاب‌های درسی مقطع دبستان مفید هستند؟

پیشینه پژوهش

پیشینه مرتبط با پژوهش حاضر شامل سه دسته می‌شود:

دسته اول، به بررسی نقش معلمان و نظام آموزشی در افزایش یادگیری و پرورش مهارت‌های فکری

دانش‌آموزان پرداخته‌اند مانند کار هابت[1] (۱۹۵۸)که نشانگر نقش مؤثر معلمان به عنوان عامل ضروری در نظام آموزش و پرورش است که سهم عمده‌ای در افزایش یادگیری و پرورش مهارت‌های فکری دانش‌آموزان دارند (در Fischer and Jones, 2005). دسته دوم، به بررسی نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیر درسی در نظام‌های آموزش پرداخته‌اند مانند پژوهش‌های (Sewall et al., 2000 در Lavere, 2008) و (lavere, 2008). نتایج حاصل از این پژوهش‌ها نشان داد که کتاب‌های درسی نقش موثری در یادگیری مطالب مختلف به دانش‌آموزان داشته‌اند، اما محتوای این کتاب‌ها به دلیل سطحی بودن نمی‌تواند بر تفکر خلاق تأثیر داشته باشد. بنابراین، یکی از راهکارها در کنار استفاده از کتاب‌های درسی، بکارگیری کتاب‌های مناسب غیردرسی همسو با آنها است تا ضمن ایجاد علاقه و انگیزه به مطالعه بیشتر در دانش‌آموزان، زمینه‌های یادگیری بیشتر نیز در آنها ایجاد شود. از جمله پژوهش (Karnes et al., 1961) بر نقش کتاب‌های غیر درسی استفاده شده توسط معلمان در ایجاد علاقه و انگیزه به مطالعه بیشتر در دانش‌آموزان افزون بر ایجاد زمینه‌های یادگیری بیشتر تأکید دارد و نشان داد که این کتابها دانش‌آموزان را قادر می‌سازد توانائی ترکیب و ارزیابی مطالب در سایر کتابها را نیز کسب نمایند و زمینه تبدیل به پژوهشگرانی منتقد و خلاق در آینده فراهم شود. دسته سوم، به بررسی جایگاه کتابخانه‌های آموزشگاهی در نظام‌های آموزشی و نقش کتابداران و معلمان در این کتابخانه‌ها پرداخته‌اند مانند، (Haycock, 1994)، (Lalrinpuii, 1997)، (Williams, Wavell and Coles, 2001)، و (Mokhtar and Majid, 2006). نتایج این پژوهش‌ها مبین این واقعیت است که اگر کتابخانه آموزشگاهی از سوی معلمان برای تدریس استفاده شود و به تشویق دانش‌آموزان در استفاده از کتابخانه پرداخته شود، نقش موثری در یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. افزون بر آن، فعالیت‌ها و همکاری معلمان و کتابداران در کتابخانه‌ها باعث گسترش و توسعه خدمات کتابخانه‌های آموزشگاهی به دانش‌آموزان می‌گردد.

یافته‌های پژوهش‌های اشاره شده در بالا و دیگر پژوهش‌های انجام گرفته مرتبط با پژوهش حاضر (Agun and Okunrotifa, 1977; Agun, 1986; Akanbi and Imogi, 1988; Adeyanju, 1986; 1988 and 1999) بکارگیری و استفاده از کتاب‌های غیر درسی را توجیه نموه‌اند (در Adeyanju, 2003). این امر ضروت انجام پژوهش‌هایی به منظور شناسایی کتاب‌های غیر درسی مناسب با هدف تقویت توانائی‌های ذکر شده را تشدید می‌کند؛ این در حالی است که در ایران (که نظام آموزشی مبتنی بر تک کتاب درسی

---

1. Habet

است) پژوهش‌های اندکی به بررسی و شناسایی کتاب‌های غیر درسی پرداخته است. پریرخ و حسینی (۱۳۹۰) در پژوهش خود، مسأله کتاب‌های مناسب برای پاسخگویی به سؤال‌های پژوهشی کتاب‌های درسی تاریخ، تعلیمات اجتماعی، جغرافیا، علوم تجربی و فارسی مقطع راهنمایی را مورد بررسی قرار دادند. ابزار آن پژوهش سیاهه‌های وارسی بود. آنان با روش تحلیل محتوا سؤال‌های پژوهشی موجود در کتاب‌های درسی را استخراج و با کتاب‌های غیردرسی مطابقت دادند. در پایان، محققان سیاهه‌ای از کتاب‌های غیردرسی (مرجع و غیر مرجع) که حداقل ۵۰ درصد از معیارهای کتاب‌های مناسب کودکان و نوجوانان را کسب کرده و پاسخگوی سؤال‌های پژوهشی کتاب‌های درسی موردنظر بود، ارائه دادند.

پرسش‌های پژوهش

۱. تا چه میزان محتوای کتاب‌های غیرمرجع موجود در مجموعه کتاب‌های کودکان و نوجوانان سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی همخوان با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان هستند؟

۲. تا چه میزان محتوای کتاب‌های مرجع موجود در مجموعه کتاب‌های کودکان و نوجوانان سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی همخوان با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان هستند؟

۳. تا چه میزان کتاب‌های غیردرسی که از نظر محتوا با کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان همخوان هستند با معیارهای عمومی و موضوعی گزینش کتاب‌های کودکان و نوجوانان مطابقت دارند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که به روش پیمایشی انجام پذیرفته است. برای شناسایی کتاب‌های مناسب غیر درسی همخوان با کتاب‌های درسی، سیاهه مفاهیم و عبارت‌های کلیدی کتاب‌های درسی مقطع دبستان در دو حوزه علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی که جامعه هدف این پژوهش را تشکیل می‌دادند، با روش تحلیل محتوا استخراج گردید. سپس، این مفاهیم و عبارت‌های کلیدی در منطقه‌های عنوان، موضوع و عمومی فهرست پیوسته مجموعه کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی جستجو گردید و فهرست اولیه کتاب‌های مناسب غیر درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی بدست آمد. کتاب‌های بازیابی شده بر اساس سیاهه‌های وارسی محقق ساخته، شامل سه سیاهه‌وارسی، دو سیاهه موضوعی در

حوزه علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی و یک سیاهه‌وارسی شامل ویژگی‌های عمومی کتاب‌های کودکان و نوجوانان، مورد بررسی قرار گرفت. بدین ترتیب که بر اساس سیاهه‌وارسی موضوعی کتابها مورد ارزیابی قرار گرفتند و در صورتی که ۵۰ درصد امتیازهای کتاب مناسب را از نظر تناسب محتوای موضوعی کسب می‌کردند، در فهرست کتاب‌های مناسب اولیه قرار گرفتند. برای کنترل روایی سیاهه‌وارسی ویژگی‌های عمومی و سه سیاهه‌وارسی موضوعی خاص، ملاک‌ها و مقوله‌های مورد نظر از گزارش شورای کتاب کودک درباره معیارهای ارزیابی کتاب‌های مناسب کودکان و نوجوانان (۱۳۶۳) و چند منبع دیگر در حوزه ادبیات کودکان و نوجوانان استفاده شد. افزون بر آن، پس از طراحی سیاهه‌های وارسی، این سیاهه‌ها در اختیار صاحبنظران حوزه کتابداری قرار گرفت و پس از انجام تغییرات و اصلاحات لازم، سیاهه‌های وارسی نهایی تهیه شد.

برای کنترل پایایی کتاب‌های مرجع و غیر مرجعی که توسط پژوهشگر به عنوان کتاب‌های مناسب انتخاب شدند، به طور تصادفی کتاب‌های درسی به همراه ۸ کتاب گزینش شده توسط پژوهشگر و موضوعات مورد پاسخگویی در این کتاب‌ها، در اختیار دو نفر از معلمان با تجربه و با سابقه مقطع دبستان قرار گرفت. مقایسه نتایج ارزیابی معلمان با نظر پژوهشگر- با وجود اختلاف اندک- بیانگر اعتبار انتخاب کتاب‌های شناسایی شده بود.

برای کنترل پایایی سیاهه‌های وارسی در ارزیابی کتاب‌های مناسب غیردرسی شناسایی شده همخوان با کتاب‌های درسی، ۳۰ کتاب از کتاب‌هایی که توسط پژوهشگر به عنوان کتاب‌های غیردرسی مناسب و همخوان با کتاب‌های درسی انتخاب شده بودند به طور تصادفی تعیین شد. سپس، از ۳ نفر از کتابدارانی که در مدارس ابتدایی مشغول به کار هستند خواسته شد که هر یک به ارزیابی ۱۰ مورد از این کتاب‌ها براساس سیاهه‌های وارسی بپردازند. در این پژوهش از ضریب کاپا برای اندازه‌گیری توافق کلی کتابدارن مدارس ابتدایی با پژوهشگر در ارزیابی ۳۰ کتاب از کتاب‌های که توسط پژوهشگر به عنوان کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های درسی، استفاده شد. نتایج به دست آمده بیانگر توافق بالا بین نظر پژوهشگر و کتابداران بود.

در مرحله بعد کتاب‌های این فهرست با سیاهه ویژگی‌های عمومی ارزیابی شدند. کتاب‌هایی که در این مرحله نیز بیش از ۵۰ درصد امتیاز را کسب کردند در فهرست نهایی کتاب‌های مناسب غیر درسی قرار گرفتند. به منظور جلوگیری از خطای پژوهشگر، هر یک از مراحل انجام پژوهش از سوی دو کتابدار و دو معلم با تجربه و دارای تخصص نیز مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌ها

پرسش نخست: *تا چه میزان محتوای کتاب‌های غیرمرجع موجود در مجموعه کتاب‌های کودکان و نوجوانان سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی همخوان با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان هستند؟*

از انطباق مفاهیم و عبارت‌های کلیدی استخراجی با محتوای کتاب‌های شناسایی شده در مجموعه کتابخانه آستان قدس رضوی و ارزیابی کتابها بر اساس دو گروه سیاهه ارزیابی، در مجموع ۳۹۸ عنوان کتاب غیردرسی (شامل ۲۳۹ عنوان در حوزه علوم تجربی، ۹۷ عنوان در حوزه تعلیمات اجتماعی و ۶۲ عنوان مرجع) متناسب با محتوای کتاب‌های درسی شناسایی شدند.

نظر به اینکه تنوع کتاب‌هایی که در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد از نظر مجموعه‌سازی اهمیت دارند، به بررسی این کتاب‌ها از نظر چگونگی پدید آمدن، یعنی تألیف یا ترجمه و نیز تنوع محتوا یعنی علمی، مرجع و ... پرداخته شد (جدول،۱).

جدول۱. پراکندگی نسبی کتاب‌های مناسب با محتوای کتاب‌های درسی براساس نوع اثر

نوع کتاب	تالیف		ترجمه		جمع کل
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
علوم تجربی	۵۷	۲۴	۱۸۲	۷۶	۲۳۹
تعلیمات اجتماعی	۵۵	۵۷	۴۲	۴۳	۹۷
مرجع	۹	۱۵	۵۳	۸۵	۶۲
جمع کل	۱۲۱	۳۰	۲۷۷	۷۰	۳۹۸

همانطور که جدول۱ نشان می‌دهد، تعداد کتاب‌های ترجمه‌ای با ۷۰ درصد در مقایسه با کتاب‌های تألیفی بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. این امر بیانگر این واقعیت است که کتاب‌های ترجمه‌ای که متناسب با کتاب‌های درسی هستند نسبت به کتاب‌های تألیفی، با معیارهای کتاب‌های مناسب همخوانی بیشتری دارند.

کتاب‌های مناسب غیردرسی متناسب با محتوای کتاب‌های درسی مقطع دبستان از نظر موضوع نیز قابل

دسته‌بندی هستند. در جدول۲ پراکندگی این کتاب‌ها براساس موضوع و به تفکیک علمی، دانش اجتماعی و مرجع آورده شده است.

جدول(۲). پراکندگی نسبی کتاب‌های متناسب با محتوای کتاب‌های درسی از نظر موضوع

نوع کتاب	موضوع	
	تعداد	درصد
کتاب‌های علمی خاص علوم تجربی	۲۳۹	۶۰
کتاب‌های دانش اجتماعی خاص تعلیمات اجتماعی	۹۷	۲۴
کتاب‌های مرجع برای هر دو نوع کتاب درسی	۶۲	۱۶
جمع کل	۳۹۸	

براساس جدول۲، بیشترین میزان کتاب‌های معرفی شده، به کتاب‌های علمی اختصاص دارد. در این کتاب‌ها که درباره مسائل گوناگون علمی و در رشته‌های مختلف نوشته می‌شوند، نویسنده می‌کوشد کودکان و نوجوانان را با جهان و تفکر علمی آشنا نموده و دید علمی آنها را گسترش دهد (حجازی، ۱۳۸۱). از میان سایر منابع متناسب با محتوای کتاب‌های درسی، کتاب‌های دانش اجتماعی و کتاب‌های مرجع به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

پرسش دوم: *تا چه میزان محتوای کتاب‌های مرجع موجود در مجموعه کتاب‌های کودکان و نوجوانان سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی همخوان با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان هستند؟*

پیش‌تر اشاره شد که از ۳۹۸ عنوان کتاب غیردرسی، ۶۲ عنوان کتاب مرجع در سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی متناسب با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی شناسایی شد. بررسی مفاهیم و عبارات کلیدی کتاب‌های درسی نشان می‌دهد، کتاب‌های مرجع شناسایی شده، ۶۰ درصد از کل این مفاهیم کتاب‌های درسی را پوشش موضوعی می‌دهند و توانایی پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی آنها را دارند. وضعیت تناسب کتاب‌های مرجع به تفکیک هر گروه از کتاب‌های درسی در جدول۳آمده است.

جدول(۳). پراکندگی نسبی کتاب‌های مرجع از نظر تناسب با هر گروه از کتاب‌های درسی

گروه کتاب درسی مناسب	تعداد	درصد
علوم تجربی	۲۴	۳۹
تعلیمات اجتماعی	۵	۸
مشترک هر دو گروه درسی	۳۳	۵۳
جمع کل	**۶۲**	**۱۰۰**

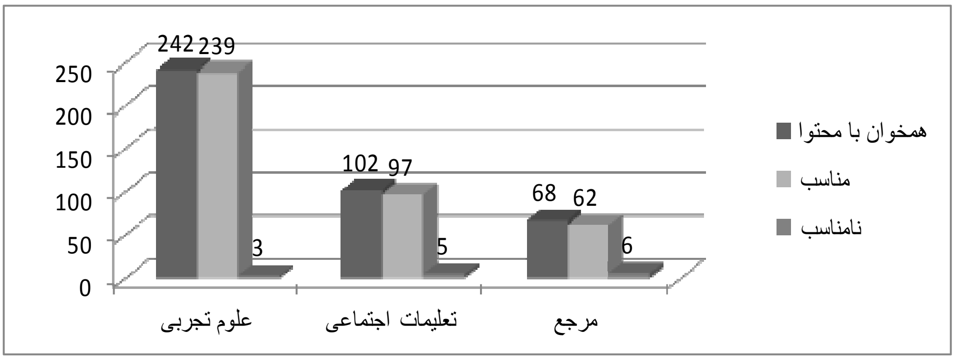
همان‌طور که جدول۳ نشان می‌دهد، از کتاب‌های مرجع شناسایی شده ۲۴ عنوان متناسب با کتاب‌های علوم تجربی، ۵ عنوان با کتاب‌های دانش اجتماعی و بقیه (۳۳ عنوان) با دو گروه کتاب‌های علوم تجربی و کتاب‌های تعلیمات اجتماعی تناسب محتوایی دارد.

بررسی کتاب‌های مرجع معرفی شده که متناسب با محتوای کتاب‌های درسی است نشان می‌دهد که از میان ۶۲ عنوان کتاب مرجع، ۶۰ عنوان (۹۸ درصد) از نوع دایره‌المعارف یا دانشنامه است. این مطلب نشان می‌دهد که باید اولویت در مجموعه‌سازی هر کتابخانه آموزشگاهی، شناسایی، انتخاب و تهیه دایره‌المعارف و دانشنامه‌های گوناگون و مرتبط یا مباحث درسی باشد. ۲ عنوان از کتاب‌های مرجع، منابع جغرافیایی هستند.

پرسش سوم: *تا چه میزان کتاب‌های غیردرسی که از نظر محتوا با کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی مقطع دبستان همخوان هستند با معیارهای عمومی و موضوعی گزینش کتاب‌های کودکان و نوجوانان مطابقت دارند؟*

برای بررسی میزان تناسب کتاب‌های غیردرسی با کتاب‌های درسی، سیاهه‌وارسی موضوعی خاص و سیاهه‌وارسی ویژگی‌های عمومی کتاب‌های کودکان و نوجوانان در مورد هر کتاب اعمال شد. هر کتاب از فهرست‌های اولیه که حداقل ۵۰ درصد امتیاز هر دو سیاهه‌وارسی عمومی و موضوعی را کسب نمود در فهرست کتاب‌های مناسب غیردرسی قرار گرفتند، در غیر این صورت، نامناسب محسوب شدند.

نمودار۱ میزان تناسب کتاب‌های همخوان با محتوای کتاب‌های درسی علوم تجربی و تعلیمات اجتماعی را پس از بکارگیری سیاهه‌وارسی موضوعی خاص و سیاهه‌وارسی ویژگی‌های عمومی کتاب‌های کودکان و نوجوانان نشان می‌دهد.

کتاب‌های درسی علوم تجربی بودند، پس از بکارگیری سیاهه‌وارسی موضوعی خاص و سیاهه‌وارسی ویژگی‌های عمومی کتاب‌های کودکان و نوجوانان، ۳ عنوان نتوانست حداقل امتیاز مجاز را کسب کند و در نهایت ۲۳۹ (۹۹ درصد) عنوان کتاب به عنوان فهرست کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های درسی علوم تجربی مشخص شد.

افزون بر آن، از میان ۱۰۲ عنوان کتاب همخوان با کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی ۵ عنوان با سیاهه‌های وارسی نامناسب تشخیص داده شد و ۹۷ (۹۳ درصد) عنوان در فهرست کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های تعلیمات اجتماعی قرار گرفت. در مورد کتاب‌های مرجع، با توجه به اینکه از بین ۶۸ عنوان کتاب همخوان با کتاب‌های درسی، ۶ عنوان نامناسب بودند، ۶۲ (۹۱درصد) عنوان در فهرست کتاب‌های مرجع مناسب همخوان با کتاب‌های درسی قرار گرفتند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر برای شناسایی و فراهم‌آوری مجموعه‌ای مناسب از کتاب‌های غیردرسی و متناسب با محتوای کتاب‌های درسی مقطع دبستان در دو حوزه تعلیمات اجتماعی و علوم تجربی، به تحلیل محتوای این کتاب‌های درسی پرداخت. با استخراج کلیدواژه‌ها و مفاهیم کلیدی در این کتاب‌ها و با جستجو در فهرست پیوسته مجموعه سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی به شناسایی فهرست اولیه کتاب‌های مناسب پرداخت. سپس، کتاب‌های شناسایی شده با یک سیاهه عمومی و دو سیاهه تخصصی محقق ساخته مقایسه گردید و در پایان فهرستی از کتاب‌های مناسب غیردرسی مرجع و غیرمرجع همخوان با درس‌های تعلیمات اجتماعی و علوم تجربی شناسایی شد. بررسی‌ها نشان داد کتاب‌های شناسایی شده از میان مجموعه کتاب‌های کودکان و نوجوانان سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی از نظر نوع اثر بیشتر

ترجمه است. همچنین کتاب‌های مرجع شناسایی شده با ۶۰ درصد از محتوای کتاب‌های درسی همخوانی دارد.

بررسی بکارگیری معیارهای عمومی و موضوعی برای کتاب‌های غیردرسی، که از نظر محتوا با کتاب‌های درسی همخوان هستند، نشان داد از ۲۴۲ عنوان کتاب همخوان با کتاب‌های درسی علوم تجربی، ۲۳۹ عنوان کتاب(۹۹ درصد) به عنوان فهرست کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های درسی علوم تجربی است. از میان ۱۰۲ عنوان کتاب همخوان با کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی، ۹۷ عنوان (۹۳ درصد) در فهرست کتاب‌های مناسب غیردرسی همخوان با کتاب‌های تعلیمات اجتماعی قرار گرفت. در مورد کتاب‌های مرجع، از بین ۶۸ عنوان همخوان با محتوای کتاب‌های درسی، ۶۲ عنوان (۹۱ درصد) در فهرست کتاب‌های مرجع مناسب همخوان با کتاب‌های درسی قرار گرفت.

یافته‌ها نشانگر این است که با وجود اینکه حجم و گستره انتشارات کتاب‌های غیردرسی زیاد است اما نمی‌توان همه آنها را کتاب مناسب غیردرسی تلقی کرد، بلکه ضروری است برای شناسایی و معرفی آنها از معیارهای معتبری مانند آنچه در این پژوهش بکار رفت، استفاده کرد که این امر اعتبار روش به کار گرفته شده در این پژوهش را نیز تائید می‌کند که می‌توان در دوره‌های زمانی مختلف به منظور شناسایی کتاب‌های مناسب غیر درسی از سوی معلمان برای تدریس و از سوی کتابداران برای مجموعه‌سازی مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به یافته‌ها به برنامه‌ریزان، طراحان، معلمان و نیز کتابداران توصیه می‌شود:

- فهرست‌های کتاب‌های مناسب غیردرسی شناسایی شده در این پژوهش به معلمان ارائه شود و در ضمن آموزش سایر دروس، اهمیت و کاربرد این جزوه به شکل عملی در کلاس بیان شود.
- برنامه‌ریزان با برگزاری سمینارها و دوره‌های آموزشی برای رشد نگرش مثبت در اولیای مدارس در امر مطالعه کتاب‌های غیردرسی اقدام کنند و علاوه بر معرفی و جایگاه نقش این کتاب‌ها، مهارت‌های آنان را در ایجاد انگیزه درونی و عادات مطالعه در دانش‌آموزان تقویت نمایند.
- طراحان کتاب‌های درسی اطلاعات کتابشناختی کتاب‌های مناسب غیردرسی مربوط به هر فصل یا هر مبحث از کتاب‌های درسی را افزون بر انتهای کتاب درسی در پایان هر فصل یا هر مبحث از کتاب بعد از تکالیف مختلف قرار دهند تا دانش‌آموزان بتوانند برای یادگیری بهتر مطالب درسی به کتاب مناسب مراجعه کنند.
- کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی برای تکمیل مجموعه منابع کتابخانه، کتابهای شناسایی شده این پژوهش را تهیه کنند تا بتوانند جوابگوی نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان در زمینه کتاب‌های درسی

باشند.

- معلمان برای برانگیختن رغبت مطالعه کتاب غیردرسی دردانش‌آموزان، هنگام تدریس موضوعی از کتاب، فهرستی از کتابهای مناسب غیردرسی مربوط به آن موضوع را در دسترس دانش‌آموزان قرار دهند و از آنان بخواهند با مراجعه به آن منابع، در مورد آن موضوع‌ها اظهار نظر کنند.

کتابنامه

آهنگری، مریم(۱۳۸۳). داشته های ما و دیگران؛ میزگرد تطبیقی کتاب های آموزشی و مقایسه ی سایر کشورها با ایران. *جوانه*، ۸: ۱۳– ۲۲.

حجازی، بنفشه (۱۳۸۱). *ادبیات کودکان و نوجوانان: ویژگیها و جنبه‌ها*. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

پریرخ، مهری و حسینی، وجیهه (۱۳۹۰). بررسی قابلیت کتاب‌های کمک درسی در پاسخ دهی به پرسشهای پژوهش گرا در کتاب‌های درسی دوره راهنمائی. *فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴ (۲).

دمیرچی‌لو، منصوره؛ غفاری، مریم؛ علی‌بیک، محمدرضا و حسینی، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی وضعیت مجموعه سازی در کتابخانه‌های آموزشگاهی دبیرستان‌های دولتی شهر تهران در سال ۸۸– ۱۳۸۷. *پیام کتابخانه*، ۱۵ (۲): ۷۷– ۹۵.

رقابی، فرنوش و نوروزی، سوسن (۱۳۸۸). بررسی وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مدارس ابتدایی ودلتی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۸– ۱۳۸۷. در مهری پریرخ و شعله ارشطوپور، *مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری*. ۳– ۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار، ۲۷۱– ۲۸۳.

سالمی، نجمه (۱۳۸۵). بررسی جایگاه کتابدار و کتابخانه در آموزش و پرورش ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۲۳ (۲): ۱۵۳– ۱۶۷.

شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۷۸). *ادبیات کودکان*. ویرایش ۳. تهران: اطلاعات.

شیخ محسنی، فاطمه (۱۳۸۶). بررسی تاثیر روش تدریس فعال(روش پودمانی) وروش تدریس سنتی (روش توضیح) در درس علوم ، بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهرستان اقلید سال تحصیلی ۸۶–۸۵. (پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی ، ۱۳۸۴). بازیابی ۱۴فروردین، ۱۳۸۹، از http://bank1.irandoc.ac.ir/scripts/wxis.cgi?a=09:52:14

غلامی ، هوشنگ (۱۳۷۹). کتابهای کمک آموزشی یادگیری و آموزش را تسهیل می دهند : گفتگو با

احمد حسینی ،مدیر کل دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی . رشد جوانه (ویـژه نامـه اولـین جشـنواره کتاب های آموزشی رشد)،آبان.

فردوسی، طیبه(۱۳۷۲). بررسی عوامل موثر در بی‌توجهی دانش‌آموزان به مطلـب درسـی. *فصـلنامه تعلـیم و تربیت*، ۹ (۲): ۲۱– ۴۲.

کاظمی، یحیی و جعفری، نرگس (۱۳۸۷). بازدارنده‌های خلاقیت دانش‌آموزان: فعالیت‌هـا و ویژگـی‌هـای معلم. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۴ (۱– ۲): ۱۷۷– ۱۹۲.

شورای کتاب کودک (۱۳۶۳). گزارش شورای کتاب کودک . ۳ و ۴: ۲۴– ۴۷.

مرتضوی، ناهید (۱۳۷۹). اهمیت و نقش کتابخانه‌های آموزشگاهی در آمـوزش. *فصـلنامه کتـاب*، ۱۳ (۲): ۱۰۹– ۱۱۶.

فانی، علی اصغر (۱۳۷۹). کتاب کمک آموزشی باید دانـش‌آمـوزان را بـه فعالیـت و تحقیـق وادارد. *رشـد جوانه*، آبان ۱۳۷۹.

Adeyanju, L. (2003). *Teachers perception of the effects and use of learning aids in teaching: a case study of Winneba basic and secondary schools.* Nigeria: Obafemi Awolowo University, Institute OfEduGation. Retrieved Apr. 16, 2010. from http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/nov03/adeyanju1.htm

Dider, E. K. (1984). Research on the impact of school library media programs on student achievement. *In the annual meeting of the American Association Of School Librarians*, Atlanta, GA. Abstract retrieved May 16, 2010 from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

Farris, P. 1. and Hancock, M. R. (1991). Library use and reading achievement of rural sixth graders. *School Library Media Annual (SLMA)*, 9: 142- 146. Abstract retrieved Apr. 10, 2010 from http://eric.ed.gov/ERICWebPortal

Haycock, Ken (1994). Research in teacher-librarianship and the institutionalization of change. In *Literacy: Traditional, Cultural, Technological, selected papers from the annual conference of the International Association of School Librarianship*, July' 17 - 22, Pittsburgh, Pennsylvania. 94- 103. Retrieved May 10, 2010, from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

Karnes, M. B., McCoy, G. F., Zehrbach, R. R., Wollersheim, J. P., Clarizio, H. F., et ai, (1961). *Factors associated with underachievement and overachievement of intellectually gifted children.* Champaign, Illinois: Champaign Community Unit Schools. Retrieved Apr. 12, 2010 from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

Krashen, S. D. (1995). School libraries, public libraries, and the NAEP reading scores. School *Library Media Quarterly*, 23 (4), 235- 237. Abstract retrieved May 17, 2010, from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

Lance, K. C. (1994). The impact of school library media centers on academic achievement. ERIC Digest. Retrieved Feb. 18, 2010 from http://www.ericdigests.org/1995-1/library.htm

Lalrinpuii. Audio Producer. (1997). Study in planning and management of libraries in

government and public' higher secondary/ secondary schools of Aizawl District, Mizoram, New Dehli, Niepa. In N. Malhotra and P. Mittal (200I) Educational Researchin North-East India: A source material. New Delhi (India): National Institute Of Educational Planning And Administration. 249- 250. Abstract Retrieved Apr. 04, 2010, from. http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

Lavere, D. B. (2008). The quality of pedagogical exercises in U.S. history textbooks. *The Social Studies*, 99 (1),3- 8. Retrieved Apr. 10, 2010. From http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

McQuillan, J. (1996). SAT verbal scores and the library: predicting high school reading achievement in the United States. *Indian Media Journal*, 18 (3), 65- 70. Abstract. Retrieved Apr. 19, 2010, from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal

Mokhtar, 1. A. and Majid, S. (2006). *An. exploratory study of the collaborative relationship between teachers and librarians in Singapore primary and secondary schools.* Retrieved June 10,2010 from http://www.sciencedirect.com/science?_ob

Pharr, F. (2002). Reflections of empowered library. In Institute Of Museum And Library Services. *The White House Conference on School Libraries,* June 4, 2002. Washington, DC. 28- 31. . Retrieved June 20,2010 from http://www.imls.gov/news/events/whitehouse_2.shtm#fp

Williams, D., WaveII, C, and Coles, L. (200 I). *Impact of School Library Services on achievement and Learning.* London: the Council for Museums, Libraries and Archives. Retrieved Apr. 17, 2010. From http://www.rgu.ac.uk/files/impact%20of%20school%20library%20services1.pdf